

СПОГАДИ

Григорій Порфирович Кочур
(17 листопада 1908 р., Феськівка,
Сосницький повіт, Чернігівська
губернія — 15 грудня 1994 р.,
м. Ірпінь) — український перекладач,
поет, літературознавець,
громадський діяч, шістдесятник,
перший завідувач кафедри української
літератури Вінницького державного
учительського інституту.

Яків Рекрут

СПОГАДИ ПРО ДОРОГОГО ВЧИТЕЛЯ

Перед тим, як повести мову про кабінет, в якому я став працювати після Дубовіса, хочу розповісти про Г. П. Кочура, викладача світової літератури, людину непересічну, високоерудовану, віддану своїй справі, своєму покликанню.

В інститутському коридорі біля літературного кабінету юрмилася купка студентів-першокурсників філологічного факультету. Вони поводили себе тихо, зрідка перешіптувалися, час від часу заглядали у замкову щілину дверей. Там, у кабінеті, їхні однокашники складали Г. П. Кочуру екзамени з світової літератури.

На філологічному про Григорія Порфировича ходили різні чутки. Одні називали його сухарем, скупердягою, недобррозичливцем... Інші навпаки — чудовим, знаючим свій предмет викладачем, вимогливим, але й справедливим. Він недолюблював тих, що не хотіли вчитися. Правда, серед тодішніх студентів було мало таких, які поступали до інституту лише заради диплома. Тоді переважна більшість йшла в Вузи, щоб набути професію, мати, як кажуть шматок хліба. Але ж у сім'ї — не без виродка. Траплялися й такі, що вчилися абияк. Заповітною мрією їх було одержати на сесії хоча б «трієчку». Саме таких Г. П. Кочур не поважав.

Але повернемося до екзамену з світової літератури... Раптом двері кабінету зсередини рвучко відчинилися. Хлопець, який підглядав у замкову шпаринку, ледве встиг відхилитися. З аудиторії прожогом вискочила червона, як варений рак, дівчина. Не зупиняючись біля своїх подруг у коридорі, вона промчала сходами з другого поверху на перший. За нею зірвалися з стільців і побігли кілька студенток. Через кілька хвилин вони повернулися і пояснили:

— Не поставив оцінки. Сказав, щоб підготувалася і прийшла ще раз...

Це повідомлення приголомшило всіх. До серця підкрадається якийсь неприємний холодок. У голові, наче у калейдоскопі, починають миготіти і змінюватися одне за одним прізвища письменників, назви їх творів, імена головних героїв.

Кількість тих, хто прагнув потрапити на екзамен в числі перших помітно зменшується. Скоріше, ніж я сподівався, надходить і моя черга. Ватними ногами підходжу до столу, беру екзаменаційний білет, перевертаю його на другий бік і в одну мить очима, ніби фотокамерою, «фотографую» зміст всіх трьох запитань відразу. «Знаю» — радісно тріпоче думка.

Сідаю за стіл, намагаюся зосередитись, спокійно обдумати відповіді. Але це мені не дуже вдається. Ганебне хвилювання не дає цього зробити. Тоді, швидко накидавши на листочку коротенький план, за яким маю відповідати, підіймаю вгору руку.

— Ви готові? — запитує викладач. — Сідайте біля мене... Сідаю і сиплю словами, як горохом. Кочур, трохи нахиливши голову набік, слухає не перебиває. По виразу його обличчя силкуюсь вгадати, яке враження на нього справила моя відповідь на перше питання.

— Відповідайте на друге, — каже він. — Не хвилюйтесь, матеріал ви знаєте...

І в голосі його чується стільки теплоти і доброзичливості, що я перестаю хвилюватися. Відповідаю чітко, впевнено, ілюструю свій виклад прикладами з творів... Не давши закінчити відповідь на третє питання, він бере мою залікову книжку, записує у ній своїм дрібним, чітким почерком оцінку.

За дверима кабінету мій матрикул потрапляє в руки оточуючих, вони буквально виривають його в мене з рук, чую вигук:

— Відмінно! Везе ж людині...

Дехто заздрить, декому байдуже, але всі збуджені, бо це лише третя відмінна оцінка за сьогоднішній день. Першу одержав у цій групі мій товариш Болеслав Буяльський, який за алфавітом по списку йшов на екзамен одним з перших. Друга висока оцінка дісталась Марії Іщук. І третя — мені.

Згодом всім стало ясно, що не такий вже він сухар і «скупердяга» цей Кочур. Треба тільки вчитись, а на оцінку він не поскупитьсь. А для того, щоб у студентів були глибокі і міцні знання, Григорій Порфірович робив усе. Своїми лекціями він зачаровував слухачів. Говорив він неквапливо, спокійно, неголосно, але кожне його слово було вагоме, в аудиторії, де він проводив лекції, завжди стояла мертва тиша.

А як він умів читати вірші. Здавалося, не слова, які написав автор, доносив Кочур до наших сердець, а відчиняв перед нами навстіж двері потаємного світу душі поета з її болями і радощами. Ми всі, його учні, хотіли навчитися декламувати так, як він це робив. Непомітно для себе ми наслідували навіть його манери.

Чим більше спілкувався з нами Григорій Порфірович, тим більше ми відкривали у його характері чудових, незнаних раніше рис. Ми зрозуміли, що цей худенький, невисокий на зріст з блідим обличчям чоловік, носить у своїх грудях добре, чуйне серце. І в цьому, може, найбільше переконався я сам. З Григорієм Порфіровичем ми розмовляли часто. Помітивши, що я захопився літературою, Кочур поцікавився, де я вчився раніше, хто мої батьки, як мені живеться.

Я розповідав йому щиро. Сказав, що батьки працюють в колгоспі. Мати — в ланці, батько — в кузні ковалем. Що живеться нам нелегко, як і всім односельчанам. Їжі вистачає, виручає присадибна ділянка, а грошей, ніколи дома немає (тоді працювали за «трудодні», на них видавали зерно, зрідка — ще якусь сільськогосподарську продукцію). Щоб купити одяг чи якісь побутові речі для дому, треба було продавати зерно, зароблене важкою працею, корову чи свиню, якщо вони були на обійсті. Стипендії (тоді ми одержували по 30 карбованців на місяць) нам сьак-так вистачало на хліб, чай та обіди в інститутській їдальні.

— Якщо погодитесь, я візьму Вас завідувачем літературним кабінетом, — сказав Кочур. Працюватимете після лекцій, з п'ятої до двадцять другої години. До п'ятої Вам вистачить часу і пообідати, і сходити в гуртожиток, якщо буде потреба. Гадаю, що з роботою Ви справитесь.

По паузі він додав:

— Платитимемо Вам двісті карбованців на місяць, це трохи полегшить Ваше матеріальне становище.

Я, звичайно, погодився. Невдовзі я прийняв кабінет від свого попередника. Кабінет наш був найбагатшим в інституті. Григорій Порфирович спробував діставати літературу для кабінету з різних джерел. Випрошував у своїх знайомих, купував за свої гроші у букіністів, видобував з книгарень, замовляв у Києві, Харкові На полицях, у шафах, на вітринах кабінету знаходилися рідкісні книги, потрібні філологам.

Весною 1941 року ми з Григорієм Порфировичем переобладнали експозицію кабінету, поповнили новими цінними книгами й експонатами, організували виставку творів, картин і плакатів, які розповідали про видатних письменників античної та західної літератури.

Щодня у кабінеті за столами працювало багато студентів не лише філологічного, а й історичного факультету. Сюди часто приходив Григорій Порфирович, давав консультації слухачам українського і російського відділень філологічного факультету, а також майбутнім історикам. Він щедро ділився своїми знаннями з тими, хто хотів щось знати.

Та ось почалася Велика Вітчизняна війна. У нас закінчувалася літня екзаменаційна сесія. Якогось дня наприкінці червня у кабінет завітав завідуючий учбовою частиною інституту Мріщук (імені та по батькові його вже не пригадую) з незнайомим військовим, той був у чині підполковника, носив у петлиці три «шпали». Вони звеліли до наступного дня перенести усі книги та експонати з кабінету в підвальне приміщення. Я запитав:

— Для чого? Я не встигну протягом дня це здійснити.

— Встигнете, — сказав він з нотками жалю в голосі. — Мусите встигнути. Війна не чекає...

— А Григорій Порфирович про це знає? — запитав я.

— Знає, знає... Виконуйте наказ.

Війна справді не «чекала» Вона котилася на своїх сталевих колесах, і вже перетнула колишній наш кордон, що існував між Західною Україною до 17-го вересня 1939 року. Ночами то тут, то там чулися вибухи бомб, спалахували заграви пожеж.

27 червня 1941 року фашисти здійснили свій перший нічний наліт на Вінницю. Вони мали намір розбомбити П'ятничанський міст через

річку Буг, по якому на фронт йшло багато військової техніки. При перших же позивних повітряної тривоги ми, мешканці інститутського гуртожитку, що по вулиці Гоголя (нині тут міститься редакція обласної газети «Вінничина»), висипали у двір. Тут у садку, неподалік від гуртожитку, були викопані нашими руками траншеї, у яких ми мали ховатись під час бомбардувань.

Вийшов сюди зі своїм п'ятирічним сином Андрійком і Григорій Порфирович, який мешкав тут же у гуртожитку зі своєю сім'єю. Якби не малий Андрійко, то Григорій Порфирович може б і знехтував небезпекою, залишився б у кімнаті, бо був не з «полохливих».

Німецький літак покружляв над містом, скинув кілька бомб, але у міст не влучив, а наші зенітки зчинили шалену стрілянину.

— Як тобі, Андрійку, подобається ця музика? — запитав Кочур у свого сина.

Ми сиділи біля окопу майже поруч. І я почув відповідь малого.

— Не дуже ...

— Звикай, синку, бо це зав'язалось, видно надовго ...

... Добре, що поблизу не виявилось агента ДПУ, бо за такі слова доводилося гірко розплачуватися. Адже тоді вважалося, що з фашистами ми розправимось швидко і «малою кров'ю». Фашисти, окрилені своїми першими успіхами на кордоні, сунули нахабно, з упертістю приречених, відшукували слабкі місця у лінії нашої оборони, проривали її, вводили в прорив рухливі, механізовані частини і зупинити їх, здавалося, не зможе ніхто.

Всі книжки, картини й експонати з кабінету у підвальне приміщення ми винесли за одну добу.

— Складайте книжки обережно, не всі в одну купу, щоб потім легше було розбирати, — просив нас Кочур.

Ми — однокурсники з українського відділу філологічного факультету Микола Гавриленко, Болеслав Буяльський, Олександр Корчик, Степан Гаврилюк, Фроїм Мальцис, Євген Щедрівський, дехто з студентів історичного факультету та я — ретельно виконували доручення.

Ніхто з нас тоді не знав, що не всі ми і не швидко повернемося до свого учбового закладу. Спочатку нам туманно натякали, що нібито в інституті і в приміщенні, яке ми звільняємо, розташовуватиметься штаб якоїсь військової частини, потім казали, що буде госпіталь.

Але, забігаючи наперед, скажу, що ніякого штабу, ні госпіталю в приміщенні інституту не було. Фронт стрімко наближався до міста над Бугом. На залізничному вокзалі йшла постійна евакуація сімей керівників і працівників партійно-радянського апарату та військовослужбовців, біженців із Західних областей України, цінного устаткування з підприємств міста. Якимось до нас у приміщення вже порожнього літературного кабінету забіг викладач української літератури, якого ми всі поважали і любили, Іван Григорович Рябенський. Ще з порога він розповів.

— Тільки-що з вокзалу. Там таке робиться... Сволочі! Дітям і жінкам не вистачає місць у поїздах, а сім'я першого секретаря обкому партії Міщенка зайняла три вагони! Завантажили один пасажирський і два товарних вагона! Не тільки всі домашні меблі повантажили, а й посуд, сервізи і навіть горшки з квітами.

Витираючи піт з чола, додав:

— Не можу на це все дивитися. Завтра піду у військкомат, попрошусь на фронт...

Більше ми доброго, щирого Івана Григоровича Рябенського не бачили. Десь згорів у полум'ї жорстокої, немилосердної війни, як згоріли сотні тисяч таких сумлінних, відданих своїй справі і Батьківщині людей.

Григорія Порфировича Кочура в армію не взяли за станом здоров'я. Він зі своєю дружиною та сином Андрійком намагалися евакуюватися на Схід. Але доїхати встигли вони лише до Полтави. Механізовані орди Манштейна і фон Бока їх обігнали. Та про все це я довідався вже значно пізніше, після війни.

А ми, група хлопців — третьокурсників, ще залишались в інституті. Нас ганяли на різні роботи, евакуювати людей, розвантажувати автомашини з пораненими і вантажити їх у вагони для відправки вглиб країни, допомагати пакувати в заховувати цінні документи в установах, чергувати по місту. Перед приходом німців раптом згадали про нас і звели добиратися до своїх районних віськкоматів, а звідти в армію.

Про долю Григорія Порфировича Кочура я дізнався уже десь років через вісім після війни. Демобілізувавшись з армії у жовті 1945 року, як студент вищого навчального закладу (був тоді такий Указ Верховної Ради СРСР, підписаний. М. І. Калініним), я повернувся в інститут. У 1946 році закінчив його успішно, одержав диплом з відзнакою. Мене залишили працювати в інституті, викладати українську літературу. Але

не так сталося, як бажалось. Мене викликали у сектор преси ЦК КП ВУ і сказали, що посилають у Харків на один рік на навчання: оволодівати журналістикою. Десять знайшли, видно, мої статті, з якими я виступав іноді у молодіжній та армійській пресі.

«Сватала» установа, з працівниками якої не можна було сперечатися. Ніхто б моїх мотивів відмови до уваги не брав. Під час війни багато журналістів загинуло. Я сам бачив це на власні очі.

Після війни відкривались нові газети і журнали, їх треба було укомплектовувати кадрами журналістів, а кадрів не було. Тому їх вирішили готувати з випускників вузів, які вчилися добре і у 1948 році отримали дипломи. Так я став журналістом. Працював в Києві в редакції газети «Молодь України», потім сім років працював власкором газети по Полтавській, Харківській і Сумській областях. Десять у Полтаві залишилися і сліди Г. П. Кочура. Тут його заарештовували після війни у 1944 році працівники КДБ і засудили на 10 років позбавлення волі у таборах Комі АРСР. За що? Досі не знаю...

Полтава — місто музеїв. Тут є музей мого земляка І. П. Котляревського, Панаса Мирного, ... музей історії Полтавської битви, історичний і краєзнавчий музеї. В одному з них (не пам'ятаю в якому Кочур працював під час тимчасової окупації міста фашистами). Я часто бував у цих музеях, знав працівників, іноді давав інформації і до газети з цих закладів, але ніхто ні разу ніколи мені, кореспонденту республіканської молодіжної газети, не згадав про Кочура. Якби він був зрадник, чи такий поганий чоловік, служив фашистам, то обов'язково мені б розповіли. А так нічого...

Про те, що його засудили в Полтаві, мені стало відомо аж у 1964 році, коли мене перевели працювати у Вінницю. А вже згодом я дізнався й про те, що засудили його несправедливо, сфабрикували «справу» фальшиву, як і на тисячі таких, як він...

Ось і вся моя розповідь про Г. П. Кочура, мого колишнього, доброго вчителя, нині поета і перекладача з багатьох літератур. Якому недавно виповнилося 85 років.

1993 рік

*Яків Рекрут
м. Вінниця*

(У спогадах повністю збережено мову оригіналу)

Рекрут Яків Миколайович

Псевд. — Яків Миколаєнко; 17. І. 1921, с. Кривошиї, тепер Хмільницького р-ну Вінн. обл.

Журналіст і прозаїк. Член СЖУ з 1958. Учасник другої св. війни. У рідному селі закінчив семирічку, після чого подався до Вінниці. Удень працював кур'єром в обл. лікарні ім. Пирогова, а ввечері навчався на робітфаці Вінн. пед ін-ту. 1938 вступив на мовно-літ. ф-т цього ж ін-ту, однак закінчити його не встиг через війну. Після демобілізації завершив 1946 навчання в ін-ті, був запрошений для роботи на кафедрі укр. л-ри. ... 1947 закінчив курси журналістів у Харкові і став співробітником ред. газ. «Молодь України», згодом працював у виїзній ред. цього видання на Дніпропетров. автобуді ..., її власним кор. у різних областях (Полтав., Харків., Сум. та Кіровоград.). З 1953 працює у Вінниці: кореспондентом «Молодої України», власкором «Робітничої газети». Опубл. понад 5 тис. статей, рецензій, фейлетонів, нарисів, оповідань та гуморесок. У співавт. з М. Білкуном видав зб. нарисів «Золоті руки» (К., 1957). Твори цього жанру склали другу кн. — «З атестатом зрілості» (К., 1957). В оповіданнях «Пасічниця», «Багаття», «Суперниця» підносить високі моральні якості, які завжди були притаманні укр. народові, — працюovitість і чесність, доброту і благородство, поетизує вічне почуття кохання («Скеля», «Освідчення»), розкриває жахливе обличчя другої св. війни («Родимка», «Лист» та ін.). Написав також близько 20 анімалістичних оповідань для дітей. ...

Б.В. Хоменко

(Інформацію взято з довідника «З-над Божої ріки» Літературний словник Вінничини. Вінниця : Континент-прим, 1998. С. 249–250)

Висловлюємо щиру вдячність

*Марії Кочур — директорці музею Григорія Кочура (м. Ірпінь)
за надані архівні матеріали (продовження в наступному номері).*